

Юрій НЕТРЕБА
(Київ, Україна)

УДК: 94 (477) (092) «19» В. Ауссем

В. Ауссем.
Життя та діяльність.

В історії УСРР є невеликий відтинок часу, що став об'єктом дослідження українських істориків. На початку 1920-их рр. міжнародна кон'юнктура змусила Москву надати більшу самостійність УСРР. Крім активної зовнішньополітичної діяльності і налагодження контактів з європейськими державами УСРР у результаті відносин підготували цілий ряд досвідчених і кваліфікованих дипломатів, що в повний голос заявили про себе на міжнародній арені. Можна згадати імена О. Шумського, Ю. Коцюбинського, М. Полоза, С. Канарського. Ці постаті з одного боку стояли біля витоків утворення жажливого тоталітарного режиму, а з іншого - стали її жертвами. Вони були викреслені з офіційної історіографії і забуті на довгий час. Це дає підстави для подальшого дослідження біографій комуністичних лідерів(у більшості не українського походження), адже їх вплив на події того часу був істотним і такі дослідження поглиблюють знання про цей відтинок часу в історії України. Не можна повторювати помилок минулого, потрібно досліджувати представників різних політичних сил, навіть якщо їх дії не завжди були правильними. На початку 1920-их рр. ціла когорта нових керівників. На думку автора, найбільш талановитішим та впливовим був повноважний представник УСРР у Німеччині В. Ауссем.

Найповніша автобіографія повноважного представника УСРР у Німеччині була надрукована в енциклопедичному словнику "Гранат" ХLI, ч. 3 додаток 290–291. Про нього згадують учасники громадянської війни[1;2]на Україні. Біографія революціонера та дипломата стала об'єктом дослідження сучасних українських істориків [3;4]

Володимир народився у російському місті Орел у 1879 році. Батько, Християн Петрович, – етнічний фланандець переїхав до Ро-

сійської імперії під час франко-пруської війни 1871 року. З 1874 він жив у Москві, де з вересня 1877 р. був головним вихователем і викладачем іноземних мов Московського ліцею цесаревича Миколи – привілейованого закритого учбового закладу для дітей дворян. У 1881 році сім'я переїжджає до Орла, батько будучи професором, працював в Орловському кадетському корпусі. Про матір майбутнього революціонера і дипломата достеменно невідомо нічого. У Володимира було ще три брати – старший Отто і двоє молодших Віктор та Роберт. Так чи інакше всі вони будуть пов'язані з революційним рухом. Володимир отримав освіту в тому ж кадетському корпусі, де викладав батько, але не схотів стати офіцером, бо під впливом старшого брата включився в революційну діяльність.

Потім навчався у Харківському технологічному інституті, таємно вступає до соціал-демократичної групи. Розгортає активну діяльність серед робітників і бере участь у першій на території Російської імперії першотравневій демонстрації (1900 р.). Згодом його було заарештовано. Дістає дозвіл на виїзд за кордон до Німеччини, де продовжує перерване арештом навчання у Брауншвайзькому інституті. Так В. Ауссем став дипломованим інженером. Після повернення з Німеччини оселяється на Поділлі, де організовує соціал-демократичні “секції” на цукрових заводах, очолював страйковий рух, а також селянські виступи. В. Ауссем був кандидатом на виборах у II Російську Думу від робітничої курії. Уникнувши арешту (за кілька годин до появи жандармів покинув квартиру), переїжджає на Чернігівщину. Працює на місцевих цукрових заводах живе без прописки, сплачуючи хабарі поліції. В цей час відходить від активної революційної діяльності через погіршення стану здоров'я. Туберкульоз надовго виключає його з роботи, але продовжує підтримувати зв'язок з київською та конотопською соціал-демократичними організаціями.

Слід зазначити, що Володимир Ауссем належав до партії меншовиків (1903–1917), цей фактор стане вирішальним у подальшій долі революціонера та дипломата, це дасть привід ворогам звинувачувати його у неблагонадійності. Під час першої світової війни В.Х. Ауссем був мобілізований в діючу армію як ополченець. Лютневу революцію в Росії зустрів в Полтаві. Вступає до більшовицької партії і стає керівником Полтавської організації РСДРП(б). На обласному з'їзді РСДРП(б) у Києві, що проходив 3–5 грудня 1917 року, обирається членом Головного комітету більшовицької партії.

Член більшовицького уряду, що знаходився у Харкові, обіймає посаду народного секретаря фінансів. У липні 1918 року – делегат I з'їзду КП(б)У, що проходив у Москві під пильним наглядом керівництва більшовицької партії. Побоюючись утворення на з'їзді формально незалежної від Москви КП(б)У, Кремль позбавив найбільш активних прибічників цієї лінії М. Скрипника, А. Бубнова, Я. Гамарника, В. Затонського, С. Косіора і Г. Пятакова права ухвального голосу, передавши право остаточного вирішення питань підконтрольним Москві делегатам з ухвальним голосом, що представляли підпільні більшовицькі організації України.

У скрутні для більшовицького режиму часи – під час наступу німецьких військ виходить з уряду разом з Пятаковим, Бош, Богінським, Чудновським, щоб очолити безпосередньо війська. З вересня 1918 р. Аусем – член Всеукраїнського центрального військово-революційного комітету, який був створений ЦК КП(б)У для керівництва підривною роботою в Україні доби Гетьманату П. Скоропадського. В нього також входили такі відомі більшовики як: А. Бубнов, В. Затонський, Г. Пятаков, В. Затонський, А. Іванов і Ю. Коцюбинський.

В. Ауссем входив у перший український більшовицький уряд як народний секретар фінансів. У лютому 1918 року, коли становище на фронтах ускладнилось у зв'язку з наступом німців, він виходить із складу уряду і добровольцем йде на фронт. Командував загонами Червоної армії. З липня 1919 року член реввійськради 8-ої армії, брав участь у боях з білими генералами Мамонтовим і Шкуро. В 1920 році працює за фахом у хімічній промисловості. На початку 1921 року нове призначення, яке зіграло доленосну роль в житті Володимира Ауссема, його було призначено в дипломатичну місію УСРР при російському уряді. Оскільки свого часу декілька років провів у німецькому місті Брауншвайг (там він 1901 р. взяв шлюб з німкеню Альмою Бенке, там же у 1902 р. народився їхній син Вольдемар), і як бачимо доля задовго до призначення на відповідальний пост поєднала дипломата з цією країною. Він добре знав цю країну та її мову, в 1921 р. політбюро ЦК КП(б)У відрядило його повноважним представником УСРР у Німеччині.

Проте не все було так добре в здавалось зразковій біографії українського радянського дипломата, в 1921 році три місяці під слідством перебувала перша дружина Альма Федорівна. Проста вчителька за фахом до того ж мала слабе здоров'я, інвалідність. Ймовірно, що

метою ув'язнення було дискредитувати саме Володимира Християновича, проте справу закрили. Потрапив під слідство й один з братів Віктор Християнович Ауссем, член РСДРП з 1907 року, есер. Як і Володимир, закінчив Орловський кадетський корпус, мав чин поручника. Він працював на одній із шахт Донбасу, де був заарештований в числі інших звинувачених у антирадянській діяльності. Справа була розпочата теж у 1921 році, але за відсутністю складу злочину її було припинено 15 квітня 1921 року. Як реагував на арешти близьких людей Володимир Християнович не відомо, але достеменно відомо, що в 1922 році в нього стався серцевий напад і деякий час, він не міг виконувати свої безпосередні обов'язки в представництві. Майбутній повноважний представник УСРР у Німеччині мав досить складний характер, не визнавав обхідних шляхів у розмові з товаришами та членами компартії, що часто не подобалось оточуючим.

Питання чи потрібно радянській Україні окреме зовнішньополітичне відомство стало об'єктом гострих дебатів. Впливова верхівка "автономістів" на чолі із Сталіним вважала це зайвим і пропонувала об'єднатись у єдиний наркомат. Проте серед верхівки РСФФР були й інші думки. Г. Чичерін голова НКЗС хотів надати більші повноваження УСРР на міжнародній арені. Це пояснювалось активністю МЗС Директорії УНР у Європі, її дипломати намагались привернути увагу до українського питання, це перешкоджало втіленню в життя політики мирного співіснування РСФФР та європейських держав. Відкриття представництв УСРР у Європі повинно було поставити під сумнів легітимність дипломатів УНР та нейтралізувати її діяльність направлену проти більшовиків. Справа була непростюю, адже представництва Директорії існували не один рік і мали міцні зв'язки з політичними колами цих держав, хоча європейські держави не визнавали їх де-юре.

Важливою для більшовиків державою була Німеччина, що мала стати їх союзницею у боротьбі з країнами Антанти у справі ревізії Версальського мирного договору. Німеччина мала стати трампліном для більшовиків у справі початку світової революції, тому саме тут було розгорнуто активну пропагандиську роботу та робились спроби збройного перевороту. Відправним етапом відкриття представництва УСРР у Німеччині стало підписання між Німеччиною та УСРР тимчасової торгівельної угоди, за яким крім суто економічних пунктів піднімалось питання обміну військовополоненими. Саме цей пункт став основою для запрошення представників від УСРР до Німеччини.

Питання кандидатури голови місії по репатріації військовополонених було дискусійним і кандидатура В. Ауссема виникла не одразу.

Перед тим як перейти до питання затвердження представника в Берліні від УСРР треба згадати події, що розгортались у кулуарах більшовицької вищої партійної верхівки. Нагадаємо, що в результаті гострої міжфракційної боротьби всередині КПУ, щоб примирити обидві сторони, головою Ради Народних Комісарів(далі РНК) став Х. Раковський, який стояв осторонь від чвар і був особистим товаришем В.Леніна, що забезпечувало йому авторитет серед більшовиків та дозволяло Москві ефективніше проводити свою політику на теренах України. Х. Раковський належав до тієї частини комуністичної партії, що орієнтувалась на Л. Троцького. Й. Сталін, на початку 1920-их рр. поступово посилював свій авторитет і вагу в партії, мріяв потіснити з провідних позицій Л. Троцького та його прихильників. Зрозуміло, що Х. Раковський на посаді голови РНК України не влаштував Й. Сталіна, тож останній будь якою ціною намагався змістити першого з посади і поставити “свого” чоловіка. На цю кандидатуру підходив наблизений до Й. Сталіна партієць Д. Мануїльський. В. Ауссем на той час зблизився з Х. Раковським, їх погляди на питання зовнішньої політики були схожі, обидва прагнули більшої свободи для УСРР на міжнародній арені, крім цього їх зближувала спільна ворожість до Й. Сталіна та його політики автономізма по відношенню до союзних більшовицьких республік, тоді як перші бачили відносини побудовані на конфедеративній основі. Слід зазначити, що конфлікт між Й. Сталіним та В. Ауссемом мав давнє підґрунтя, адже будучи керівником Регістраційного управління Польового Штабу РВСР(з лютого по серпень 1920 року), намагався розширити діяльність цієї структури тоді як Й. Сталін гальмував її роботу і виступав за закриття. Х. Раковський бачив на такій важливій посаді – повноважного представника у Берліні В. Ауссема, тоді як Й. Сталін хотів утвердити кандидатуру Д. Мануїльського. Та врешті-решт затверджено було креатуру Х. Раковського, що погіршило й так напружені відносини, між двома угрупованнями. Слід детальніше зупинитись на біографії повноважного представника УСРР у Німеччині, адже до сьогодні в його біографії є багато білих плям. В. Ауссем потрапив під каток репресій і разом з багатьма іншими так званими троцькістами був викреслений з офіційної історії партії.

В. Ауссем зміг приступити до виконання обов'язків повноважного представника УСРР у Німеччині лише у жовтні 1921 року. Затрим-

ка була викликана тим, що деякий час точилась боротьба навколо кандидатури, між Х. Раковським та Й. Сталіним. На початковому етапі у перед представництвом постало багато організаційних питань. Не вистачало найнеобхідніших речей, починаючи від кваліфікованого персоналу(на початковому етапі діяльності було лише дві особи: В. Ауссем та його секретар Калюжний.) і, закінчуючи бланками та канцелярським приладдям. Дипкур'єрська пошта працювала незадовільно, так на початковому етапі конфіденційна інформація не потрапляла до адресата [7; 18]. Крім звичних обов'язків дипломата він мав також здійснювати нагляд і нести відповідальність за „політичний стан” дипломатичної місії, а також здійснювати нагляд і нести відповідальність за „політичний стан” дипломатичної місії, а також всебічно сприяти сім'ям комуністів, що знаходилися за кордоном, “як у смислі зв'язку, так і при перевезенні їх на Україну”.[4; 8]

Проявив себе як здібний дипломат, хоча не мав спеціальної освіти. В. Ауссем не допустив передачі 400 мільйонів золотих марок уряду Директорії УНР. Збір інформації стосовно цих грошей, висування контрпретензій, були покладені саме на представництво [5;3]. В. Ауссем брав участь у переговорному процесі з Німеччиною з приводу поширення дії Рапалльського договору на УСРР [6;7]. Саме його незалежна позиція підтримана Х. Раковським привела до серйозного конфлікту з Москвою. Так В. Ауссем у відповідь на грошові претензії німецьких дипломатів стосовно втраченого під час евакуації майна, висунув питання повернення 400 мільйонів золотих марок, що були не повернуті за договором з Українською державою П. Скоропадського. Він рішуче виступав проти згорання представництв УСРР за кордоном та передачу їх функцій союзним органам. Особливу увагу дипломат просив зосередити на конфіденційності інформації про утворення СРСР, щоб не зірвати переговорний процес. В приватних бесідах, він відзначав, що в очах європейських політиків радянські дипломати виглядають брехунами. Позиції дипломата суттєво ослабли після зняття з посади голови Раднаркому і НКЗС УСРР Х. Раковського, який був його однодумцем, та смертю В. Леніна, що зміцнила позиції Й. Сталіна. З утворенням представництва СРСР В. Ауссем працює з 20 липня 1923 року на посаді радника. Потім працював у посольстві УСРР у Туреччині. В 1927 році виключений з партії за троцькістський ухил. Заарештований. Загинув у 1936 році при загадкових обставинах. З середини 20-их років дуже мало інформації про

його подальшу долю. Маємо лише скупу інформацію про деякі його фрагменти. Відомо, що його перша дружина, з якою він одружився у Німеччині, була заарештована і засуджена. Його син Ауссем-Орлов був комбригом, заступником командуючого Харківським військовим округом. Його заарештували та розстріляли.

Джерела і література:

1. Антонов-Овсеенко В.А. Записки о гражданской войне. Том 1. Издание Высшего Военного Редакционного Совета. М., 1924.
2. Бош Е. Годы борьбы. Борьба за власть на Украине с апреля 1917 г. до немецкой оккупации. М.-Л., 1925.
3. Веденесев Д., Будков Д. Юність української дипломатії. Становлення зовнішньополітичної служби Української держави. 1917–1923 роки. / Д. Будков, Д. Веденесев. : Монографія. – К.: К.І.С., 2006. – 312 с.
4. Дорошко М. Номенклатура: керівна верхівка радянської України (1917–1938): Монографія. – К.: Ніка-Центр, 2008. – 368 с.
5. ЦДАВО України в м. Києві. – Ф. 4. – Оп. 1. – Спр. 15. – Арк. 3.
6. ЦДАВО України в м. Києві. – Ф. 4. – Оп. 2. – Спр. 2. – Арк. 7.
7. ЦДАВО України в м. Києві. – Ф. 4. – Оп. 1. – Спр. 155. – Арк. 18.

Юрій Нетреба (Київ, Україна) Життя та діяльність В. Ауссема.

Дана стаття висвітлює біографію повноважного представника УСРР у Берліні. На основі масиву архівних джерел та літератури розкриваються основні віхи життя дипломата та членів його сім'ї, від початку політичної кар'єри і до трагічної розв'язки. Особливу увагу автор концентрує на дипломатичній діяльності В. Ауссема, коли він очолює повноважне представництво у Німеччині і бере участь у підписанні Рапалльського договору з Німеччиною. На тлі подій того часу розкривається психологічний портрет одного з провідних фігур дипломатії УСРР того часу

Ключові слова: біографія, революціонер, громадянська війна, УСРР, Німеччина, дипломатія, переговори, договір

Юрий Нетреба (Киев, Украина) Жизнь и деятельность В. Ауссема.

Статья освещает биографию полномочного представителя УССР в Берлине. В центре исследования, на базе источников и литературы, освещаются основные этапы жизни дипломата и его семьи, от начала политической карьеры и до трагического эпилога. Особенное место занимает этап дипломатической деятельности В. Ауссема, когда он руководит

полномочным представительством в Берлине и участвует в подписании Рапалльского договора с Германией. На фоне событий того времени освещается психологический портрет одного с ключевых фигур дипломатии УССР в тот период.

Ключевые слова: биография, революционер, гражданская война, УССР, Германия, дипломатия, переговоры, договор

Netreba Yuriy (Kiev, Ukraina) Life and activity of Aussem.

The article is devoted to biography of the plenipotentiary of USRR in Berlin. On the base of a group of sources and literature are represented main periods of the diplomat's and his family life from the beginning a political career up to a tragically end.

Key words: Biography, USRR, Germany, society war, treaty, negotiation, diplomacy